

**RECENZJA KSIĄŻKI STEPHENA L. MACKNIK,
SUSAN MARTINEZ-CONDE I SANDRY BLAKESLEE**

„BRUDNE GIERKI TWOJEGO UMYŚLU”

Wydawnictwo Septem S.A., 2011

**Piotr Zielonka
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego**

Książka *Brudne gierki twojego umysłu* poświęcona jest głównie neurobiologii magii¹ lub – jak podają autorzy – *neuromagii*. Autorzy są amerykańskimi neurobiologami zafascynowanymi iluzją sceniczną. Według nich zrozumienie tego, jak iluzjoniści włamują się do umysłów widzów, pozwala lepiej zrozumieć wiele mechanizmów poznawczych, a w praktyce bronić się przed różnego rodzaju trikami reklamowymi i negocjacyjnymi. Istnieje dobry powód, żeby książka zainteresowała też badaczy ocen i pułapek decyzyjnych. Istotnie, oprócz złudzeń optycznych autorzy omawiają też inne złudzenia poznawcze – np. złudzenie wiernego zapamiętywania przeszłości, pozorne korelacje, powstawania przesądów itp.

Wyróżnia się zaledwie kilka rodzajów iluzji scenicznej, a pozornie duża różnorodność sztuczek magicznych jest kwestią sposobu ich prezentowania. W książce ujęto zatem wszystkie kategorie iluzji, tj.:

- pojawianie się, czyli uzyskiwanie czegoś z niczego (np. wyciąganie królika z kapelusza),
- znikanie, czyli sprawianie, że jakiś przedmiot staje się niedostrzegalny dla widza (np. moneta trzymana w dłoni),
- transpozycja, czyli magiczne przenoszenie przedmiotu z jednego miejsca w inne (np. przenoszenie portfela z kieszeni widza do kieszeni iluzjonisty),
- odnowienie, czyli zniszczenie obiektu, a następnie przywrócenie go do pierwotnej formy (np. podarcie gazety, a następnie przywrócenie jej w całości),
- penetracja, czyli przechodzenie jednego obiektu przez drugi (np. przechodzenie długopisu przez nienaruszony banknot),

¹ Na użytek niniejszej recenzji termin magia jest odpowiednikiem terminu iluzja.

- transformacja, zamiana jednego obiektu w inny (np. zamiana zwykłej kartki w banknot studolarowy),
- telekineza, czyli lewitacja lub ożywienie obiektu (np. unoszenie stolika) oraz
- mentalizm, czyli ujawnianie zdolności parapsychicznych (np. odgadywanie liczby zapisanej przez widza na kartce).

Autorzy pokazują, że każdy z powyższych rodzajów iluzji wiąże się z pewnymi elementami postrzegania przez ludzi otaczającej ich rzeczywistości. Magicy wykorzystują właśnie takie wrodzone właściwości ludzkiego umysłu i są w stanie przez kilkadziesiąt minut zwodzić publiczność.

Podstawowa teza książki mówi, że mechanizmy pracy mózgu, za pomocą których doświadczamy przeróżnych złudzeń, stanowią immanentną cechę naszego postrzegania świata, a nie zbiór wyjątków. Autorzy piszą: „Iluzje [...] są integralną częścią postrzegania i demonstrowają fundamentalne aspekty procesów wzrokowych i kognitywnych. Stanowią adaptacyjne drogi na skróty, dzięki którym mózg jest w stanie przyspieszyć wykonywanie tych procesów lub zredukować ich liczbę i szybciej dostarczać informację niezbędną do przeżycia i dobrego prosperowania, nawet jeśli nie jest ona perfekcyjnie dokładna” (s. 260).

Gdy chodzi o pułapki poznawcze, to jako jedną z najważniejszych autorzy traktują błąd potwierdzenia, inaczej zwany pułapką potwierdzenia. Polega on na ustawicznym poszukiwaniu potwierdzeń dla rodzących się w ich umyśle hipotez i na unikaniu zaprzeczeń owych hipotez. Odpowiada on w dużej mierze za powodzenie wspomnianego już tu mentalizmu, czyli rzekomego odgadywania myśli.

Inną powszechnie występującą pułapką jest omawiane przez autorów złudzenie przypadkowej korelacji. Gdy dwa (w istocie niezależne od siebie) zdarzenia występują równocześnie lub jedno po drugim, ludzie mają wrażenie, że są ze sobą skorelowane lub zależne jedno od drugiego. Magicy budują na podstawie tego wrażenia wiele trików – choćby tzw. chińskie pałeczki, w których występuje złudzenie, że sznurek wysuwający się z jednej z nich jest tym samym sznurkiem, który w tym samym czasie chowa się w drugiej pałeczce.

Osobny rozdział poświęcony jest złudzeniu wielozadaniowości, czyli niemożności sprawnego koncentrowania się na kilku problemach jednocześnie. Dobrym przykładem wielozadaniowości jest kierowca rozmawiający przez telefon komórkowy (nawet przez zestaw głośnomówiący). Badania pokazują, że kierowca skoncentrowany na rozmowie z osobą spoza samochodu jest w dużej mierze niewrażliwy na nagłe zmiany otoczenia. Iluzjoniści wykorzystują złudzenie wielozadaniowości w ten sposób, że starają się utrzymać uwagę widza na pozornie ważnym wątku. Na przykład

opowiadają zajmującą historijkę, wykonując rękami obszerne gestykulacje. W tym samym czasie na scenie zachodzą zjawiska niezauważane przez widza.

Inna jeszcze charakterystyka ludzkiego poznania wykorzystywana przez iluzjonistów to rola oczekiwań w percepcji. Jak zauważają autorzy, ocena doświadczanych przez ludzi zdarzeń opiera się na porównywaniu rzeczywistości z oczekiwaniami. Jeśli rzeczywistość okaże się gorsza niż oczekiwania, jesteśmy niezadowoleni. Wiele trików polega na wykorzystaniu oczekiwań widza odnośnie do dalszego biegu wypadków na scenie. Na przykład upuszczona moneta powinna spaść na ziemię. Tymczasem iluzjonista może „pozostawić ją” nieruchomą w powietrzu.

Warto też wspomnieć o omawianej przez autorów iluzji swobodnego wyboru. W życiu codziennym możemy mieć wrażenie, że większość dokonywanych przez nas wyborów jest zależna wyłącznie od naszej woli. Tymczasem choćby wybór partnera życiowego zależy w dużej mierze od okoliczności, w tym od zbioru kandydatów na partnera, który chcąc nie chcąc jest ograniczony i właściwy dla miejsca i czasu, w którym żyjemy. Niektóre triki karciane polegają na fałszywym wrażeniu swobodnego wyboru karty, która w rzeczywistości jest forsowana przez iluzjonistę.

Oczywiście, praca *Brudne gierki twojego umysłu* nie stanowi systematycznego wykładu psychologii poznawczej, a raczej jest zbiorem ciekawostek na temat funkcjonowania umysłu podanych w atrakcyjny sposób.

Na uwagę zasługuje niezwykła erudycja autorów, którzy z podobną swadą są w stanie opowiadać o magii, malarstwie, literaturze, filozofii oraz neurobiologii.

Wnioski, które wyciągnie czytelnik na podstawie lektury *Bрудnych gierki twojego umysłu*, mogą być pomocne w podejmowaniu racjonalnych decyzji i wystrzeganiu się pułapek psychologicznych. Tym bardziej że autorzy nie stronią od bezpośrednich zaleceń w rodzaju:

- *gdy skupiasz się na wykonaniu niezwykle ważnej pracy, pamiętaj, żeby co jakiś czas się rozglądać – w przeciwnym razie możesz przeoczyć istotne zdarzenia,*
- *gdy jesteś zmuszany do wielozadaniowości, na dłuższą metę obniżasz własną efektywność,*
- *gdy sympatyzujesz z zabawnym magikiem, trudniej jest Ci zdemaskować jego ukryte metody. Podczas negocjacji w relacjach osobistych zachowuj się jak sympatyczny magik i rozbraja rozmówcę urokiem,*
- *gdy podejmujesz trudną decyzję, sporządź listę dostępnych informacji i przeanalizuj każdą z nich. Wszak magicy bazują na tym, że snop uwagi wzmacnia dane z małego wycinka rzeczywistości i przytłumia wszystko inne.*

Książka napisana jest swobodnym stylem. Autorzy od czasu do czasu częstują czytelnika zabawnymi wtrąceniami w rodzaju: „*My, jak większość małżeństw, możemy zaświadczyć, że jednym z sekretów szczęśliwego długoterminowego związku jest krótka pamięć*” (s. 138) albo „*Kluczowe w oszustwie jest nie to, że Ty ufasz kanciarzowi, lecz że on okazuje zaufanie Tobie*” (s. 220).

Książka *Brudne gierki twojego umysłu* może być polecona studentom psychologii, trenerom oraz wszystkim zainteresowanym problematyką iluzji scenicznej i złudzeń poznawczych.